

EL RUMB DEL SEGLE XXI

JOSÉ COMBLIN

João Pessoa, Brasil

El segle té 3 anys. És poc, però els esdeveniments ja permeten preveure els rumbos que el segle prendrà tant en la societat com en les Esglésies. Tot i que l'avenir és més previsible en la societat humana total que en les Esglésies, alguna cosa es pot imaginar.

El gran esdeveniment que està dibuixant el joc entre les nacions en el segle XXI és la guerra d'Iraq. Aquest esdeveniment té efectes decisius en la geopolítica, en l'economia mundial i en l'evolució cultural de la humanitat.

Des del **punt de vista geopolític**. En primer lloc la guerra d'Iraq va ser la primera aplicació, i, per tant, la confirmació en els fets, de la nova doctrina nord-americana. Fins al 2002, oficialment, els EUA no havien reemplaçat la doctrina Truman per una altra doctrina geopolítica. La doctrina Truman, definida el 1947, donava com a meta a la política americana la contenció (el *containment*) del comunisme. És a dir, tenia per prioritat impedir qualsevol expansió del comunisme més enllà de les fronteres establertes de fet el 1947. La doctrina Truman va legitimar la guerra de Corea i innumbrables intervencions militars en tots els continents. Amb la dissolució de la Unió Soviètica, el comunisme va deixar de ser una amenaça greu, i ni tan sols Corea del Nord molesta gaire els plans imperials dels EUA.

Al setembre del 2002, en diverses manifestacions, el president Bush va anunciar una nova doctrina geopolítica. Aquesta doctrina afirma la necessitat de «guerres preventives» contra qualsevol amenaça possible, no sols real, sinó possible al liderat mundial dels EUA. No es tracta de respondre a una agressió, sinó de fer-la impossible. EUA no podrà tolerar la formació de cap potència que pugui amenaçar el seu predomini. Fou la proclamació oficial de l'imperialisme nord-americà perquè ningú no tingués dubtes. La guerra d'Iraq va mostrar que la doctrina seria aplicada. Va ser un missatge dirigit a totes les nacions del món.

D'aquesta manera, els EUA prometen garantir la pau mundial. Com tots els imperis, l'imperi nord-americà es legitima per la promesa d'una pau mundial, permanent i universal. A Amèrica Llatina la conquesta de les terres dels indígenes es va justificar sempre per la

“pacificació”: la mateixa conquesta era acte de pacificació, segons la ideologia imperial dels conquistadors.

A Iraq, els EUA van a portar-hi la pau, encara que aquesta pau no sigui acceptada per la majoria dels seus habitants. És una advertència dirigida als pobles àrabs o musulmans en general. Els primers destinataris són Síria, Iran, Pakistan, però també els pobles d'Àrabia Saudita o d'Egipte.

Ocupant militarment Afganistan i Iraq, comptant amb una dotzena de bases militars a la regió, els EUA poden controlar tot l'Orient Mitjà i l'Àsia central. Podran instal·lar governs vassalls en la majoria de les repúbliques de la regió i intimidar els altres.

Per descomptat, els pobles de la regió no acceptaran tan fàcilment aquesta situació de dependència, i els EUA hauran d'exercir una repressió permanent en tot el seu imperi, la qual cosa farà manifesta la contradicció entre l'imperialisme i la democràcia. La principal oposició vindrà del mateix poble dels EUA.

La guerra d'Iraq canvia els **equilibris econòmics** mundials i crea més aviat un desequilibri radical. Amb la conquesta d'Afganistan i Iraq, els EUA són els amos de gairebé tot el petroli del món. Ja havia conquerit les reserves petrolieres d'Àfrica, a Angola, Gabon, Nigèria i Guinea. Ara domina tot l'Orient Mitjà i Àsia central, o sigui, les antigues repúbliques asiàtiques de la Unió Soviètica.

Amb aquesta conquesta del petroli consta que la gran vençuda de la guerra d'Iraq és Europa. Europa està eliminada del petroli i dependrà econòmicament dels EUA. Alguns governs europeus eren conscients del que estava en joc, i, per això, van tractar d'evitar la guerra. No ho van aconseguir. La conclusió és que Europa va perdre l'accés al petroli de l'Orient Mitjà després d'haver perdut a Afganistan l'accés a l'Àsia central. Ha deixat de ser una amenaça possible al domini econòmic dels EUA.

El **terreny cultural** és més important per a nosaltres. En efecte la guerra d'Iraq ha aprofundit l'oposició entre dues cultures, la cultura occidental i la cultura musulmana. I en aquesta oposició cultural l'element més important és la religió. De part del govern nord-americà està clar que es tracta d'una posició religiosa: els actuals

dirigents dels EUA tenen ànima de croats i es consideren els representants de Déu en la seva lluita contra l'«eix del mal». Una part del poble nord-americà és secularitzada i no creu en les croades. Els pobles europeus són molt més secularitzats i no poden ni tan sols entendre una croada. No obstant això, la situació objectiva és aquesta, encara que els pobles occidentals siguin inconscients que són vistos com a pobles cristians. A la ment dels musulmans és clar que es tracta d'una guerra de religió, una nova croada, una nova invasió de l'Islam per l'Occident cristià.

Aquesta situació incomodarà les Esglésies cristianes que no es reconeixen en el govern dels EUA. En endavant tindran cada cop més dificultats per donar a entendre als musulmans que no donen suport a aquesta croada. Els pobles jutgen pel que és immediatament visible i obvi, i no fan matisos. El diàleg entre cristians i musulmans serà més difícil. Els cristians que viuen enmig de pobles islàmics seran més perseguits, i en les nacions occidentals els musulmans seran tractats més i més com a sospitosos, per la seva solidaritat amb els pobles musulmans que protesten contra la dominació de l'imperi. Entrem en una dialèctica de creixent oposició. Serà un gran repte: com refer llaços d'amistat i acceptació recíproca entre cristians i musulmans?

Amèrica Llatina es pregunta: quin serà el seu lloc en la nova configuració imperial? Quin és el lloc que li reserven els EUA? Quin és el lloc que acceptarà? Els EUA tenen un pla: l'ALCA. Fins a quin punt obligaran els governs llatinoamericans a acceptar aquest pla? És el que veurem en breu.

El 2003, van aparèixer alguns **senyals de canvi** en la política de les nacions d'Amèrica Llatina. En primer lloc es va donar l'inici del govern de Lula a Brasil. ¿Fins a quin punt Lula aconseguirà limitar les ambicions dels EUA? Encara no està clar. El nou govern argentí entra en un moviment de resistència antineoliberal, després de 12 anys de capitulació que van portar el país a un estat de misèria inconcebible. Chávez es manté a Veneçuela. Gutiérrez assumí el govern d'Equador amb grans esperances per part dels indígenes, encara que ha entrat en el mateix camí de la prudència de Lula, evitant provocar el lleó.

Oficialment el FMI va canviar: va reconèixer alguns errors i va admetre que els resultats de les seves polítiques no són el que esperava. En la pràctica continua insistint en el mateix. Diu que el repte és lluitar contra la pobresa i la desigualtat. Però en la pràctica continua imposant polítiques que engendren pobresa i desigualtat. ¿Fins a quin punt els nous governs

llatinoamericans i les opinions públiques que els donen suport podran enfrontar-se al FMI? Són les incògnites d'aquest any.

Està clar que creix l'oposició al sistema neoliberal en els moviments socials, entre els intel·lectuals, fins i tot entre els economistes. El Fòrum Social de Porto Alegre al gener de 2003 fou una manifestació significativa. Però també foren significatives les restriccions del govern de Lula amb relació als temes del Fòrum. En tot cas els EUA poden exercir més pressions sobre els governs que els mateixos electors a qui l'actual sistema electoral permet enganyar amb tanta facilitat. Els mitjans de comunicació no donen a l'opinió pública informacions exactes sobre les conseqüències de l'ALCA. Per això, l'oposició a l'ALCA encara és feble.

La major amenaça a la independència d'Amèrica Llatina és a les fronteres de Colòmbia amb els seus veïns, on l'aliança de la guerrilla amb el tràfic de drogues constitueix una força que el govern colombià no ha aconseguit vèncer. Els EUA voldrien liderar una coalició llatinoamericana per reduir aquesta força. El que espanta és que aquest combat al narcotràfic pot ser el pretext per a una conquesta de tota l'Amazonia per les forces militars dels EUA. Veurem si la pressió nord-americana creix, o es manté encara a un nivell moderat.

En l'**Església catòlica**, el pontificat de Joan Pau II es prolonga sense renovar-se. Els catòlics i moltes altres persones van admirar el Papa que s'atrevia a condemnar la guerra d'Iraq amb tanta claredat. No obstant això pel que fa a la seva vida interna, cada cop és més clar que l'Església està profundament dividida, i que es divideix més cada any.

D'una banda, hi ha una Església triomfant. És l'Església dels moviments, del màrqueting catòlic, l'Església que conquesta poders i visibilitat. Aquesta és la que rep tot el suport i tot l'estímul de Roma.

D'altra banda hi ha una Església que se sent sempre més rebutjada per l'Església triomfant. En aquesta Església creix la impressió que les respostes del món catòlic als canvis mundials, sobretot els canvis culturals i religiosos, queden sempre postergats. I creix la convicció que ja no apareixerà res de nou en aquest pontificat.

Per això, moltes veus ja s'aixequen per demanar un nou Concili ecumènic. Són cada cop més nombrosos els que creuen que només un Concili pot posar l'Església catòlica en moviment novament. Només un Concili pot obrir portes i finestres al món exterior dins una fortalesa cada cop més tancada en si mateixa. Amb la seva política de contenció de tota resposta al món actual, el

Papa va produir una paràlisi general. Roma es repeteix indefinidament sense saber si la humanitat escolta. Augmenta el sentiment que l'Església no sap dirigir la paraula al món actual i parla com si estigués encara en el pontificat de Pius XII. Amb una diferència: en el pontificat de Pius XII encara es donava la submissió de la totalitat dels catòlics. Avui dia la situació és una altra. Molts ja no se sotmeten cegament com abans. Volen saber, volen entendre, volen valorar el que pensen els altres, els homes i dones de bona voluntat. Creuen que ells també han rebut l'Esperit Sant: és significativa l'expansió del moviment «Som Església». Volen una obediència informada i conscient.

Dos temes de Joan XXIII reapareixen amb força: que ja no estem en una època de condemna, sinó de misericòrdia; i que cal distingir la veritat revelada de sempre i la forma com la presentem avui dia. Perquè molts creuen que la forma com l'Església parla avui no permet una vertadera comunicació.

En l'Església catòlica a Amèrica Llatina, aquesta situació no apareix tan clarament, i per això pot ser més greu a llarg termini. Els episcopats han estat reduïts al silenci dels claustres. No es manifesten en el món. Aquesta situació no es comenta gaire perquè els episcopats han estat reemplaçats en la direcció de les Esglésies locals pels moviments seglars que han rebut tant de suport de Joan Pau II: Opus Dei, Focolares, Legionaris de Crist, Comunió i Alliberament, Neocatecumenado i molts altres moviments internacionals o nacionals de menor pes. Molts bisbes vénen d'aquests moviments.

Aquests moviments estan encara en plena ascensió i van conquerint posicions de poder en la societat, en la política, en l'economia, en la cultura. Aquesta ascensió dels moviments crea la impressió que el poder de l'Església està en plena expansió. A Brasil cal afegir l'extraordinari creixement dels moviments carismàtics.

Tots aquests moviments són tradicionalistes, o integristes, en la seva orientació. Estan centrats en la classe mitjana, o sigui la classe superior de la societat. Estan pràcticament absents del món popular, no hi tenen contacte. Per això, aquests moviments són espiritualistes i molts no donen valor a l'acció social i política dels cristians, excepte en forma d'assistencialisme.

El document sinodal *Ecclesia 'in' America* havia marcat a l'Església dos objectius: l'educació superior i els mitjans de comunicació, que, de fet, són les dues fonts de poder en la societat actual. En aquests dos sectors els moviments han tingut èxits espectaculars, la qual cosa

els confereix una certa visibilitat social. Aquesta és més limitada que el que ells pensen, perquè abasta un públic catòlic tradicional i penetra poc en el cos de la societat, però, almenys, dona al clergat una sensació de forta presència en la nació.

Tots els moviments afirmen que el seu projecte és evangelitzar, però tots tenen quelcom en comú: busquen l'evangelització per mitjà de la integració en els mateixos moviments i tots busquen l'evangelització amb mitjans de poder. No es recorden ja del que s'havia dit en altres temps del poder evangelitzador dels pobres. Amb un poder social, polític, econòmic i cultural renovat, creuen que seran capaços de formar una nova classe dirigent que evangelitzarà la societat. Aquesta és la renovació de les il·lusions del clergat durant 200 anys: cregué que l'Església refaria una classe dirigent catòlica i que aquesta classe dirigent catòlica transformaria la societat evangelitzant-la.

Els moviments no estan sols a l'Església, encara que tinguin una posició privilegiada. Hi ha també altres forces. Hi ha els religiosos. Ells han estat postergats en aquest pontificat. Molts religiosos no es convencen de la validesa del projecte dominant d'avui, que és la reconquesta del poder. No accepten la prioritat donada a la política de poder i romanen fidels a l'opció pels pobres.

Una minoria de l'episcopat del clergat vol també romandre fidel a les opcions de Medellín i Puebla. Aquesta Església de Medellín i Puebla no és morta. Se sent marginada en el present pontificat, però tot pot canviar novament si un nou Papa obre la porta a noves orientacions. El que és propi d'Amèrica Llatina és la submissió total i absoluta, gairebé infantil, no sols a la persona del Papa sinó a tots els funcionaris de la Cúria i a tots els documents que es presenten com a voluntat de Papa.

Hi ha molts laics en tots els països que se senten marginats, i no aconsegueixen identificar-se amb les actuals orientacions del clergat. Ells esperen una nova oportunitat per reafirmar les opcions fetes després del Vaticà II i per renovar el seu compromís amb l'Església de l'opció pels pobres. Hi ha un immens capital humà que l'Església podria mobilitzar novament, si no estigués tan lligada als moviments espiritualistes o integristes. L'episcopat podria recuperar la conducció de les Esglésies locals que va perdre gairebé completament.

A Amèrica Llatina, no s'observa la reacció de laics en posició crítica amb relació a la jerarquia, com a Europa. El que existeix és el silenci de milers de laics que estaven compromesos i que es van retirar sense dir res. No critiquen, i, per això no criden l'atenció, i alguns

poden enganyar-se i creure que no va passar res, quan realment el que va passar és molt greu. Hi ha tota una generació que mira amb nostàlgia el passat; no creuen que les opcions que havien fet fossin sense valor, ni que el nou model d'Església que s'està implantant sigui millor.

És veritat que el nombre d'**ateus** augmenta, però hom pot preguntar-se si aquest ateisme no és essencialment un rebuig del model d'Església i de cristianisme més visible avui dia.

En el **món popular**, durant els anys de règim militar, en la majoria dels països, l'Església havia acumulat un capital de simpatia i de confiança en el món dels pobres. Aquest capital encara existeix, però no es pot deixar passar gaire temps, ja que les noves generacions perdran el record d'aquesta simpatia.

Les **Esglésies pentecostals** continuen creixent. Van adquirint més poder social i polític, per exemple a Brasil. Les Esglésies evangèliques han millorat. El problema de l'Església catòlica és la debilitat de la seva presència física en el món popular, la falta de pastors presents enmig del poble. És en el món popular on els sacerdots, religiosos i religioses són més escassos. I aquesta situació no millora amb el clergat jove que ve.

Ara bé, en el món popular només creixen les comunitats que tenen líders veritablement populars. Per explicar el creixement dels pentecostals i el relatiu estancament de les comunitats catòliques només cal fer una mirada cap als sacerdots i els pastors. En la diferència entre ells rau l'explicació de la diferent eficàcia.

No obstant això, en les bases hi ha moltes **experiències missioneres amagades**, de petits grups que no intenten cridar l'atenció i tracten d'expressar l'evangeli en una forma més senzilla, més comprensible i menys formal, més autèntica. Constitueixen una forta reserva de força evangèlica. Aquests grups busquen una resposta al repte de la societat llatinoamericana que sembla tan immutable. Creuen que el ferment de l'evangeli podrà un dia provocar una ruïna del model de societat establerta. Creuen que la inèrcia de l'Església és una de les grans falles que impedeixen una transformació real de la societat.

A Amèrica Llatina està cada cop més clar que **tot està bloquejat** i que res no avança perquè les elits no volen perdre els seus privilegis, no volen compartir, ni tenen cap solidaritat amb el món dels pobres. No falten discursos bonics, però a la que es tracta de diners, els discursos s'acaben. No hi ha manera de trencar aquesta barrera que oposen les classes dirigents a qualsevol

intent de reforma. Fins ara no s'ha trobat cap força social capaç de reduir aquesta resistència dels privilegiats. No obstant això la gran majoria es presenten com a cristians. Els dominadors es presenten com a representants fidels de la religió. Davant d'aquesta situació, un no pot evitar la pregunta: com les Esglésies cristianes accepten aquesta situació? Creuen que realment no es pot fer res? Creuen que el cristianisme ha de romandre en les consciències individuals i deixar intacta la societat establerta, encara que sigui injusta?

L'Església catòlica no podria fer alguna cosa més? No podria liderar un moviment de contestació de totes les Esglésies cristianes? Desgraciadament, l'ecumenisme gairebé ha desaparegut i ha perdut la seva capacitat d'intervenció en la societat. No hi ha una lliga dels cristians per un món diferent.

La majoria dels catòlics ha estat desmobilitzada pels moviments espiritualistes que no valoren l'acció en la societat humana i busquen conversions individuals. Manifesten bona voluntat en els seus discursos però no mobilitzen els seus adeptes a una gran campanya de denúncia i crida a les classes dirigents perquè acceptin i abandonin els seus privilegis, com la noblesa en la revolució francesa.

Hi ha una minoria amagada que espera la seva hora, espera els signes de temps nous. Sap que sense un canvi en la jerarquia res no podrà tenir gaire eficàcia. Però creu encara que la jerarquia pot canviar si canvia el cap.

Si la veu de l'Església es limita a emetre documents o a fer discursos, no podrà tenir eficàcia. Només una mobilització de milions de persones pot qüestionar els responsables de la situació de la societat actual. Aquesta només serà possible amb l'aprovació de les jerarquies. No se'ls demana que estiguin a la davantera, sinó simplement que obrin el camí.